

Rafel Nadal

DE VLOEK VAN DE
PALMISANOS

*Twee families, twee oorlogen,
hun lot voor altijd verbonden*

ROMAN

Rafel Nadal

De vloek van de Palmisano's

Uitgegeven door Xander Uitgevers BV
Hamerstraat 3, 1021 JT Amsterdam

www.xanderuitgevers.nl

Oorspronkelijke titel: *La maledicció dels Palmisano*

Oorspronkelijke uitgever: Columna Edicions

Vertaling: Irene van de Mheen

Omslagontwerp: Studio Marlies Visser

Omslagbeeld: Víctor Igual, s.l.

Auteursfoto: Agustí Carbonell

Zetwerk: ZetSpiegel, Best

Copyright © 2015 Rafel Nadal i Farreras

Copyright © 2016 voor de Nederlandse taal:

Xander Uitgevers BV, Amsterdam

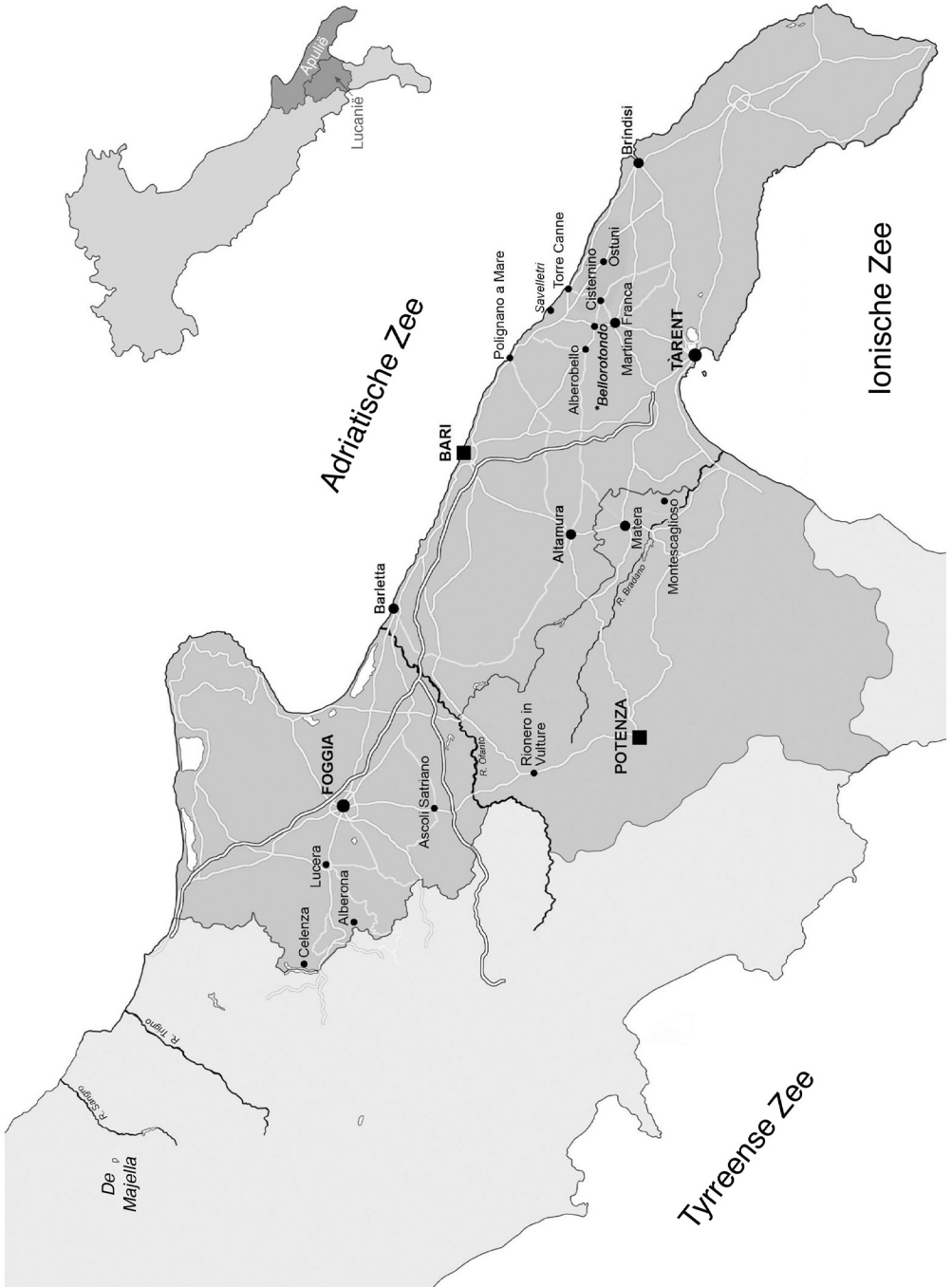
Deze uitgave is tot stand gekomen door bemiddeling van
Pontas Literary & Film Agency.

Eerste druk 2016

ISBN 978 94 0160 558 8 | NUR 302

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden te traceren.
Mocht u desondanks menen rechten te kunnen uitoefenen,
dan kunt u contact opnemen met de uitgever. Niets uit deze uitgave
mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie,
internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande
schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor Anna. Voor Sílvia. Voor Raquel.

PROLOOG

24 augustus 2012,
twaalf uur 's middags

Als God de aarde een teken van het einde der tijden had willen geven, zou hij zeker die snikhete dag in die beklagenswaardige uithoek van Zuid-Italië hebben gekozen. Eigenlijk moest de apocalyps al zijn begonnen, want op 24 augustus 2012 was het toen we om twee uur 's middags in Bellorotondo aankwamen, al negenendertig graden en alles wees erop dat het kwik alleen maar nog verder zou stijgen.

'Ik stik bijna,' protesteerde ik fluisterend om mijn krachten te sparen, terwijl ik me afvroeg wat we in vredesnaam daar deden in de volle zon, in dat uitgestorven dorp dat in concentrische cirkels tegen een heuvel in Apulië lag.

Anna, mijn vrouw, gaf geen antwoord. Als in slow motion sjokten we verder en probeerden de weinige energie die we nog hadden, te sparen. In de brandende zon liepen we langs een ellenlange weg omhoog, op zoek naar een beetje schaduw of een opening tussen de huizen, hopen op een zuchtje wind. Als we stopten om op adem te komen, wapperden we even met ons T-shirt dat drijfnat van het zweet was en aan onze rug vastplakte.

Het dorp maakte een verlaten indruk. Nadat we de auto in het lagergelegen deel hadden geparkeerd, zagen we geen enkel teken van leven meer, behalve een stel honden dat in de schaduw van een paar vuilcontainers op een oude mat lag te slapen. Toen we aan het einde van de Corso xx Settembre kwamen, het hoogste gedeelte van het dorp, wees een digitale thermometer veertig graden aan.

We stonden op het punt om het op te geven, toen we om een hoek opeens een plein ontdekten. Het bleek een groot overhangend terras te zijn met een prachtig uitzicht over de vallei met zijn olijfbomen en wijngaarden, bijna tot aan de Adriatische Zee. Drie johannesbroodbomen en twee steeneiken domineerden de kleine oase. In de schaduw van de grote, dichte boomkruinen stonden twee monumenten te midden van boeketten bloemen die waren versierd met linten en strikken in de kleuren van de Italiaanse vlag. Er stonden ook twee half afgebladderde houten banken. Op een ervan zat een oude man die in slaap was gesukkeld of wellicht een beroerte had gehad waardoor hij tijdelijk verlamd was. Zijn ogen waren gesloten, zijn hoofd was scheefgezakt en zijn mond hing halfopen. De man ademde amper, of misschien was hij er al stilletjes tussenuit geknepen en had niemand dat gemerkt. Hoe dan ook, hij wekte de indruk nooit meer op eigen kracht te kunnen opstaan. Aan zijn voeten lag een hond languit in de schaduw, zoals alleen mediterrane honden dat 's zomers op het heetst van de dag kunnen. Het arme dier leek op sterven na dood. De andere bank was niet bezet en daarop ploften we afgemat neer.

Toen we daar zaten, vielen we zelf ook in slaap, versuft als we waren door de warmte en het monotone getsjirp van de krekels in de johannesbroodbomen. Een half uur later waren we een beetje bijgekomen en namen we een kijkje bij het overhangende plateau aan de andere kant van het plein. Het weidse uitzicht helemaal tot aan de kust over de Valle d'Itria en het land van de *trulli*, de typische ronde huizen met hun kegelvormige daken, was schitterend, het mooiste uitzicht sinds het begin van onze reis. Maar ook aan die kant van het plein was geen zuchtje wind.

Anna maakte foto's van de zee van olijfbomen die de hele vallei deden glinsteren. Ik liep naar een van de oorlogsmonumenten die we midden op het plein hadden gezien. Het bleek een monoliet te zijn ter nagedachtenis van de gevallenen in de Eerste Wereldoorlog. Er was een stenen gedenkplaat op bevestigd met daarop de namen van de plaatselijke slachtoffers. Ik telde tweeënveertig na-

men en toen ik de lijst wat nauwkeuriger bekeek, stakte mijn adem: de helft van de slachtoffers had dezelfde achternaam – Palmisano – en moest wel familie van elkaar zijn.

In een opwelling haastte ik me naar het tweede monument ter nagedachtenis van de gevallen in de Tweede Wereldoorlog. De lijst met namen die in de gedenksteen was uitgehakt, bevatte niet één Palmisano en ik nam aan dat de familie en de familienaam de rampspoed van de eerste oorlog niet hadden overleefd. Ook deze lijst was indrukwekkend: ditmaal was Convertini de achternaam van de helft van de gevallen.

Ik liep terug naar het eerste monument en riep Anna erbij. Toen ze vlakbij was, slaakte ik een bittere zucht, waarop ze me vragend aankeek.

‘Ik heb de indruk dat de apocalyps in dit dorp al honderd jaar geleden heeft plaatsgevonden!’

‘Waar heb je het over?’

‘Nee niks, ik zat gewoon te denken. Moet je die arme stakkers zien, meer dan de helft komt uit een en dezelfde familie.’ Ik begon hardop te tellen en las de namen op van de doden uit de familie Palmisano, die in de eerste monoliet waren uitgehakt.

‘Giuseppe Oronzo Palmisano (één), Francesco Paolo Palmisano (twee), Silvestro Palmisano (drie), Gianbattista di Martino Palmisano (vier), Nicola di Martino Palmisano (vijf), Giuseppe fu Vito Palmisano (zes)...’

‘*Ventuno...* het zijn er eenentwintig!’ viel een zware stem mij in de rede. We draaiden ons om en zagen dat de man op de bank overeind was gaan zitten.

Rechtop zittend zag hij er veel langer uit en zijn toestand leek ook niet meer zo zorgelijk. Zijn gezicht was doorgroefd met rimpels en hij had een doordringende blik, waardoor je hem wel moest aankijken. De hond was ook wakker geworden, maar die bleef met uitgestrekte poten liggen.

‘Het zijn er eenentwintig,’ zei de man nogmaals. ‘Allemaal slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog. *La maledizione dei Palmisano!*’

Ik wierp een verbaasde blik naar Anna en zag dat zij mij ook vragend aankeek. Onwillekeurig en zonder verder te overleggen liepen we terug naar de bank en gingen naast de man zitten uit wiens mond we voor het eerst over de vloek van de Palmisano's hoorden. Die naam zou ons in de daaropvolgende uren, in die uithoek van Italië, heel vertrouwd worden.

DEEL EEN

De vloek

De Grote Oorlog

De eerste die omkwam was Giuseppe Oronzo Palmisano (1), de strijdlustigste van allemaal en degene die zich het langst had voorbereid voor het geval het vaderland hem nodig had. Hij sneuvelde op 24 mei 1915, de dag nadat Italië Oostenrijk de oorlog had verklaard en tot de coalitie van bondgenoten van de Eerste Wereldoorlog was toegetreden. De arme Giuseppe Oronzo had altijd volgehouden dat vechten aan het front een grote kans was. Daar werd discipline bijgebracht, het karakter gevormd en de tomeloze energie van jonge mannen in goede banen geleid. Hij vond dat het strijdtoneel de enige plaats was waar bruut geweld op een natuurlijke en geordende manier werd uitgeoefend. Als een edele kunst, zei hij altijd.

Giuseppe Oronzo was loyaal en plichtsgetrouw. Het probleem was dat hij bij het kleinste meningsverschil meteen op de vuist ging. Maar ondanks die gewelddadige oprispingen, had hij een goed hart. Hij was de eerste Palmisano die zich meteen meldde en een plaats bij een vrijwilligerskorps bemachtigde, een hele eer voor iemand uit een dorpje als Bellorotondo. Niet lang daarna was hij de eerste die naar het front van het Carsoplateau vertrok, in het noordoosten van Italië, en de eerste die ook echt ging vechten. Hij was ook de eerste van zijn detachement die in de voorhoede vocht en de Oostenrijkers een afranseling gaf, die zich in die eerste uren van de oorlog steeds verder terugtrokken. En hij was de eerste die door een kogel werd getroffen, precies in zijn borstbeen. Toen hij de kogel hoorde inslaan – het klonk als twee

metalen delen die op elkaar ketsten – en een onaangenaam branderig gevoel in zijn borst kreeg, dacht hij dat de kogel alleen de knopen van zijn uniformjasje had geraakt, dus hij probeerde gewoon door te gaan. Maar opeens zakte hij in elkaar en viel neer. Toen de Oostenrijkers de tegenaanval inzetten, stapte een korporaal met een kruisnor boven op hem en stak een bajonet in zijn hart, maar dat voelde Giuseppe Oronzo niet meer want hij was al dood. De eerste Palmisano had de twijfelachtige eer een van de eerste Italianen te zijn die op de eerste oorlogsdag aan het Oostenrijkse front het leven lieten. Die zomer zou hij tweeëntwintig zijn geworden.

Donato fu Francesco Paolo Palmisano (2) was de tweede die omkwam. Hij was de bangste van de familie en zou er alles voor over hebben gehad om niet opgeroepen te worden, maar de verschrikkingen van de loopgraven maakte hij in elk geval niet meer mee. Tegen het einde van de eerste oorlogszomer stierf hij eveneens aan het front van het Carsoplateau, door een granaat van de artillerie waarmee de grensstad Gorizia werd verdedigd. Slechts enkele dagen later sneuvelde ook Silvestro (3), doorzeefd met kogels uit de nieuwe Oostenrijkse mitrailleurs die in oktober 1915 grote schade aanrichtten bij de Italiaanse troepen, toen die zonder succes de heuvel van Santa Lucia bestormden, nog steeds aan de noordoostgrens van Italië. In uitkijkposten op grote afstand van de vuurlinie dronken de Italiaanse officieren thee uit porseleinen kopjes, geserveerd door gehandschoende bedienden, terwijl ze de opeenvolgende troepen het bevel gaven om de berg aan te vallen. Totdat generaal Luigi Cadorna, de bevelhebber van de Italiaanse troepen, een einde aan het offensief maakte, ook al zag hij nooit de nuttelosheid van het bloedbad in. Op die manier eindigde de derde slag aan de Isonzo, een rivier tussen twee magnifieke bergen bij de grens met de Donaumonarchie, waarvan niemand in Bellorotondo ooit gehoord had.

De dood van de tweeling was het gruwelijkst. Als kind vonden Gianbattista di Martino Palmisano (4) en Nicola di Martino Palmisano (5) het vreselijk om dezelfde kleren te moeten dragen en ze werden gek van de vrouwen in het dorp die bleven staan om in hun wang te knijpen en luidkeels complimentjes te geven over hoe schattig ze eruitzagen: ‘Ach, wat lief, als twee druppels water.’ Ze kregen zo genoeg van die overdreven hartelijkheid dat ze op een goede dag besloten uit elkaar te gaan en nooit meer dezelfde kleren te dragen. Ze liepen niet meer samen naar school. Ze gingen nooit tegelijk het huis uit. Op het schoolplein speelden ze niet meer samen. Als de familie op feestdagen in het centrum van Bellorotondo langs de Via Cavour flaneerde, verzonnen ze allerlei uitvluchten om maar niet naast elkaar te hoeven lopen. Toen ze groter werden, deden ze al het mogelijke om zo min mogelijk op elkaar te lijken. Gianbattista liet zijn snor staan en Nicola koos voor een baardje, de een kamde zijn haar naar rechts, de ander juist de andere kant op. Toen ze met meisjes begonnen te scharrelen, keek Gianbattista naar rondborstige, extraverte en goedlachse meisjes, Nicola ging voor de wat onopvallende huismussen.

Toen het ze eindelijk was gelukt te vergeten dat ze een tweeling waren en de vrouwen in het dorp hen met rust lieten, moesten ze in dienst. De twee jongens kregen op dezelfde dag, de eerste februari 1915, uit handen van dezelfde postbode een oproep voor het leger. Ook werden ze naar dezelfde kazerne gestuurd en allebei kaalgeschoren, en nadat ze hetzelfde uniform hadden gekregen, leken ze weer zo sprekend op elkaar dat niemand ze uit elkaar kon houden. Vervolgens gingen ze samen naar de opleiding en sliepen ze in hetzelfde stapelbed, de een boven de ander. Zes maanden later reisden ze samen naar het noorden, waar ze bij dezelfde compagnie werden ingedeeld, en ze waren ook samen toen ze het bericht kregen dat ze naar het front moesten om daar onmiddellijk te gaan vechten.

Ze waren net negentien geworden en leken opnieuw als twee

druppels water op elkaar, alleen vonden ze dat nu niet erg meer en deden ze geen moeite meer om het te verhinderen. In tegendeel, ze werden onafscheidelijk. Ze sliepen dicht tegen elkaar aan, verschansten zich samen in de modderige loopgraven en bestormden samen de Oostenrijkse posities. Niemand van de compagnie kon de broers uit elkaar houden. Commandant Di Luca gaf hun bevelen alsof ze een en dezelfde persoon waren: ‘Palmisano, klim achter dat bos omhoog en breng die rotmitrailleur eindelijk eens tot zwijgen!’

Gianbattista en Nicola vroegen niet voor wie het bevel bedoeld was. Ze kropen allebei de loopgraaf uit en slopen als één man naar de rotsen. Vervolgens renden ze naar het dennenbos en na een half uur vloog de vijandelijke mitrailleur in de lucht. Hun kompanen schreeuwden: ‘Leve Palmisano!’ daarbij aannemend dat ze zich allebei aangesproken zouden voelen.

In november gebruikten de Oostenrijkers chloorgas, precies aan het front waar de tweeling zich meer dan verdienstelijk maakte om een militaire onderscheiding te verdienen. Toen de dodelijke nevel optrok, bleek er een afschuwelijke hoeveelheid lichamen over beide loopgraven verspreid te liggen, want de wind was halverwege de aanval gedraaid en had na het vernietigen van de Italianen, ook grote schade aangericht onder de eigen gelederen. De twee legers hadden veel werk aan het bergen van alle slachtoffers van die waanzin. De mannen van kapitein Di Luca troffen de tweeling met de armen om elkaar heen aan, de een boven op de ander, en hun lichamen waren zodanig verstrengeld dat ze niet van elkaar gescheiden konden worden. Door het gif was hun gezicht blauw aangelopen, er zat dik schuim om hun mond, die verkrampt was door de naderende verschrikking, en hun uniform stonk nog steeds naar gas.

De kapitein was resoluut: ‘Stop onmiddellijk met waar jullie mee bezig zijn en begraaft Palmisano. Ik kan deze ellende geen minuut langer aanzien!’

De soldaten keken elkaar bedremmeld aan en wierpen een vra-

gende blik op de kapitein. Ze wisten niet wie van de twee hij bedoelde.

‘Welke Palmisano, kapitein? We kunnen ze niet van elkaar scheiden.’

‘Grote genade! Zien jullie dan niet dat dat niet nodig is? Begraaf ze hier ter plekke precies zoals we ze aangetroffen hebben. Als één man.’

Gianbattista di Martino Palmisano en Nicola di Martino Palmisano werden op een open plek in het dennenbos begraven, aan elkaar vastgeklemd zoals ze waren gevonden, voor eeuwig samen.

Toen bekend werd dat de tweeling in elkaars armen was gestorven, was het hele dorp ontdaan en er werd een massale mis opgedragen in de Immacolatakerk. Iedereen zag de twee jongens voor zich zoals ze waren toen ze nog elke dag dezelfde kleren droegen, en iedereen was opgelucht dat de twee voor ze stierven, hadden besloten weer een tweeling te zijn.

Na dat onheil bleven de vrouwelijke leden van de familie Palmisano de rest van de oorlog in de rouw. Een paar dagen later, op kerstavond 1915, bereikte hen uit Libië het overlijdensbericht van Giuseppe fu Vito (6). Hij stierf in een haast exotisch oord ver van alle oorlogsfronten, dat aanvankelijk niet erg gevaarlijk leek. De jongen had een zwakke gezondheid en liep als kind al alle mogelijke ziektes op. In Tripoli kreeg hij koorts als gevolg van een infectie en steeg zijn temperatuur naar tweeënveertig graden. Na veertien dagen hallucineren werd de koorts hem fataal en bezweek hij.

Het lot wilde een loopje nemen met de boeren, die het door de oorlog toch al zwaar te verduren hadden, want het bericht over de fatale koortsaanval van Giuseppe fu Vito kwam op het moment dat het in het dorp maar liefst drie graden vroom. Toen de vrouwen van de familie Palmisano de straat op gingen om te huilen en de stilte van de kerstavond verscheurden, moesten ze de koudste nacht van de eeuw trotseren.

In maart stierf Martino Palmisano (7) aan de gevolgen van een kogelwond in zijn ruggenmerg, tijdens de vijfde slag aan de Isonzo. Inmiddels kon iedereen in het dorp de rivier op de kaart aanwijzen. De meeste dorpingen stelden zich voor dat het best een mooie rivier was, maar niet erg breed, en in een uithoek zo ver van Bellorotondo dat ze betwijfelden of die wel bij het Italiaanse schiereiland hoorde.

In de herfst van 1916 sneuvelden vlak na elkaar Stefano (8), Giuseppe fu Piet (9) en Donato fu Vito (10). De eerste werd uiteengereten door granaatsplinters, de tweede stierf aan de complicaties van gangreen in zijn been en de derde kreeg een hartaanval tijdens een veldslag. Ze waren alle drie verloofd en hadden alle drie plannen om te gaan trouwen zodra het conflict voorbij was dat de bewoners van half Europa bedreigde. Toen het bericht van het drievoudige drama de verloofdes bereikte, deden de drie meisjes alsof ze al getrouwd waren. Vanaf die dag liepen ze samen als weduwes door de straten van Bellorotondo om hun ongeluk te bewenen. Niemand wist te vertellen of de dood van de drie neven aan de voet van de Monte Ermada, de laatste hindernis voor Triëst, tijdens de zevende, de achtste of de negende slag aan de Isonzo had plaatsgevonden. De gevechten volgden elkaar namelijk in een duizelingwekkend tempo op en het front veranderde elke week van positie. Maar drie doden zo kort na elkaar maakte dat de rampspoed van de arme boerenfamilie legendarisch werd. Voortaan twijfelde niemand er nog aan dat de Palmisano's waren getroffen door een verschrikkelijke vloek.

En als er nog behoefte aan bewijs bestond, dan kwam dat twee maanden later, met Kerstmis 1916. Voor het tweede jaar op rij trof het noodlot de familie op de belangrijkste avond van het jaar. Bij het uitgaan van de nachtmis bereikte het overlijdensbericht van Giuseppe di Giovanni (11) het dorp. Eind september had de oudste Palmisano nog op wonderbaarlijke wijze een explosie overleefd in een onderaardse gang die door de Oostenrijkers onder de Italiaanse positie in de Monte Cimone was gegraven, maar drie

maanden later sneuvelde hij alsnog tijdens een gevecht in de buurt van de Passo dello Stelvio. Giuseppe was in het hooggebergte van de Alpen gestationeerd omdat hij gespecialiseerd was in het uitgraven van tunnels, een cruciale vaardigheid voor de merkwaardige strijd die aan het Alpenfront gaande was. In plaats van elkaar in de openlucht op de grond aan te vallen, groeven de Italianen en de Oostenrijkers tunnels onder de vijandelijke stellingen om daar explosieven te plaatsen. Onder de grond en in het hart van de bergen was Giuseppe in zijn element, maar als hij op patrouille moest, over de soms meer dan tweeduizend meter hoge besneeuwde bergpassen, voelde hij zich slecht op zijn gemak.

De rest van de winter en de daaropvolgende lente van 1917 kwam er geen enkel telegram meer en het gebrek aan nieuws leek de ergste vooruitzichten tegen te spreken. Maar eigenlijk kwam die adempauze doordat de oorlog op een laag pitje stond vanwege het extreme winterweer dat het hele Europese continent zijn greep had. Zodra de weersomstandigheden beter werden, manifesteerde de vloek zich opnieuw. Met Pinksteren hoorden ze van de dood van Cataldo (12) in Albanië. Dat land was een Italiaans protectoraat en eigenlijk heerste daar op dat moment officieel een wapenstilstand.

En in het najaar kwam de val van Caporetto: het front aan de Isonzo stortte in, het Italiaanse leger blies de aftocht langs de gehele linie van de Adriatische zee tot aan Valsugana in de buurt van Trente, en de Oostenrijkers maakten meer dan driehonderdduizend slachtoffers: doden, gewonden en gevangenen. Op 25 oktober 1917 vielen op één dag, op slechts enkele kilometers afstand van elkaar, Vito (13), Giulio (14) en Angelo Giorgio (15). Ze werden alle drie van heel dichtbij doodgeschoten, toen zij zelf al geen munitie meer hadden. Hun officieren waren al uren eerder op de vlucht geslagen en hadden niet eens het bevel tot terugtrekken gegeven. Alle drie waren ze nog maar kort onder de wapenen omdat ze de lente ervoor pas achttien waren geworden. Toen dat bericht Bellorotondo bereikte, was het dorp er definitief van over-

tuigd dat geen enkele Palmisano van het mannelijk geslacht de meedogenloze oorlog noch de familievloek zou overleven.

Domenico (16) stond van jongs af aan bekend als een goezak, een vrolijke frans die alles prima vond. De gemeenste dorpelingen behandelden hem als een simpele ziel en pestten hem, maar hij klaagde nooit, want hij zag geen kwaad in de opmerkingen die ze maakten. Wie hem niet kende, verbaasde zich over zijn onverstoorbare glimlach. Daardoor maakte hij een wat onnozele indruk, maar eigenlijk was die gewoon een teken van zijn onschuldige opgewektheid. Als kind kreeg hij thuis veel slaag omdat hij niet oplette en door het minste of geringste werd afgeleid. Vanwege zijn aangeboren concentratieproblemen kreeg hij er op school ook vaak van langs, tot ze concludeerden dat er toch niets met hem te beginnen was en ze ophielden hem met harde hand in het gareel te houden.

Enmaal volwassen bleek hij niet zo onnozel als hij eruitzag. Hij was een onvermoeibare werker en vooral op het land heel geschikt: hij was sterk als een beer, keek niet op een kwartiertje en wekte de indruk alleen maar gelukkiger te worden naarmate hij harder werkte. Aan het front dwong hij ook respect af. Hij meldde zich vrijwillig voor de gevaarlijkste operaties, ging nooit tegen bevelen in en was bepaald niet bang aangelegd. Eigenlijk dacht hij nooit aan de dood, dat soort abstracte gedachten kwamen gewoon niet in zijn hoofd op. Als het op vechten aankwam, wilde iedereen hem dan ook graag in de buurt hebben. 's Avonds in de barak dacht hij aan zijn grootvader, die hem altijd meenam naar de olijfgaarden en hem behandelde alsof hij normaal was. Hij miste hem.

'Ik denk dat het vandaag weer bal wordt!' zei Cambrone, zijn slapie, bij wijze van begroeting toen hij terugkwam van het wachtlopen. 'De commandant is naar de commandopost geroepen. Het schijnt dat de *alpenjäger* weer een aanval voorbereiden voordat het weer omslaat,' zei de man terwijl hij ging liggen.

Domenico was intussen de tel kwijt hoe vaak ze die rottige posities op de hoogvlakte van Asiago tussen Vicenza en Trente hadden veroverd en weer verloren. Toen Cambrone hem vanuit zijn stapelbed geschrokken zag kijken, had hij nog geen idee van de slachtpartij die ze te wachten stond. Maar zijn maat had tijdens het wachtlopen ongewone bewegingen bespeurd en vermoedde al dat de aanval van de Oostenrijkse alpenbataljons die ochtend van 4 december 1917 anders dan anders zou zijn.

‘Laat me jouw meisje nog eens zien,’ zei hij met trillende stem vanwege de naderende strijd.

‘Je kijkt al het moois er nog van af,’ bromde Domenico met een nerveus lachje. Hij had de ansichtkaart van het blote meisje in Bari gekocht, voor hij op de trein naar het front stapte. Na twee jaar oorlog kende hij alle plekjes van de vrouw, die hij met de halve compagnie deelde. Het meisje was ten voeten uit te zien en poseerde helemaal naakt, met haar billen op een krukje, naast een bed met een fluwelen spreid dat er uitnodigend uitzag. Ze had het lichaam van een engel en strekte haar linkerarm bevallig naar achteren om haar borsten te spannen die pront rechtop stonden. Heel mooi.

‘Altijd klaar voor inspectie!’ zeiden de jongens als ze hun blik begerig over de borsten van het meisje lieten gaan.

Ze had zijdeachtige zwarte pijpenkrullen, net lang genoeg om haar nek te bedekken, en er viel ook een brede krul over haar oor. Haar gezicht rustte licht op haar rechterhand, die ze achteloos op haar schouder had gelegd en ze had lieve ogen waarmee ze naar een punt voorbij de camera keek. Niemand van de compagnie had ooit een mooier meisje gezien. Ze werd door iedereen ‘het meisje van Palmisano’ genoemd.

Toen de enorme grijze massa Oostenrijkse alpenstrijders in zicht kwam, volgden de bevelen en tegenbevelen elkaar razendsnel op en ze werden steeds tegenstrijdiger. Al snel was het duidelijk dat op hun positie blijven op een ramp zou uitlopen en de Italianen sloegen massaal op de vlucht, wat een overweldigende overwin-

ning voor de aanvallers tot gevolg had en buitengewoon veel doden bij de voortvluchtigen. Urenlang verdedigde Domenico hun positie samen met Cambrone en Campana. De drie slapies waren onafscheidelijk en vochten altijd in de voorhoede. Pas toen ze merkten dat ze omsingeld waren trokken ze zich terug, om tot hun stomme verbazing te ontdekken dat de officieren de commandopost al lang en breed hadden verlaten.

In het dal troffen ze de rest van hun bataljon aan, dat al uren eerder was gevlucht. Campana en Cambrone voegden zich bij wat er nog van hun compagnie over was, maar Domenico liep hen voorbij en bleef maar lopen. Na twee jaar beestachtige strijd in de voorhoede had hij er genoeg van. Hij besloot naar huis te gaan.

De chaos op de wegen was compleet en niemand nam de moeite hem naar zijn papieren te vragen. Ook hoefde hij op geen enkel traject dat hij per trein aflegde een kaartje of een identiteitsbewijs te laten zien. Maar toen hij acht dagen later Bellorotondo bereikte, stond de militaire politie hem op te wachten en werd hij als deserter gearresteerd.

Pas de volgende ochtend toen hij naar de kazerne van Bari werd gebracht, zag hij voor het eerst zijn grootvader, die aan de overkant van de straat stond.

‘Nonno, nonno!’ riep hij, en hij begreep niet waarom zijn grootvader niet naar hem toe kwam en waarom de bewakers hem niet naar zijn grootvader lieten gaan. De jongen bleef maar als een waanzinnige roepen. De oude Palmisano kon het niet aanzien en liep weg, radeloos omdat hij hem niet mocht omhelzen en hem niet kon uitleggen wat er aan de hand was. Toen Domenico zag dat zijn grootvader wegliep, gaf hij een schreeuw die de heldere lucht van die ijsskoude winterochtend uiteenreet.

‘Nonno!’

De soldaat die hem bewaakte beukte met de kolf van zijn geweer in zijn maag en na een tweede slag in zijn gezicht verloor hij het bewustzijn. Toen was hij stil en konden ze hem in de auto stoppen.

De volgende dag, in de militaire rechtbank van Bari waar Domenico werd berecht, zag hij zijn grootvader terug. Hij snapte niet waarom deze niets zei, maar concludeerde uit zijn aanwezigheid dat de man nog steeds van hem hield. Dus toonde hij zijn onverstoerbare glimlach, die zelfs niet verdween toen de militaire rechter hem ter dood veroordeelde.

‘Niet huilen, nonno. De oorlog zal spoedig voorbij zijn,’ riep hij toen ze hem in de trein duwden die hem zou terugbrengen naar het noorden, waar hij zou worden overgedragen aan de bevelhebbers van zijn compagnie. Op het perron keek zijn grootvader hem na. Domenico kreeg de indruk dat hij gekrompen was.

De terugreis naar de hoogvlakte ging veel sneller dan de heenreis naar Bellorotondo. Twee dagen na het vertrek uit Bari kwamen ze in Vicenza aan en de dag daarop gingen ze al omhoog naar Asiago, en daarvandaan naar de Col del Rosso waar na de nederlaag van 4 december het restant van de verslagen compagnieën was gepositioneerd. De nieuwe commandant liet direct een executiepeloton samenstellen met de weinige overlevenden van Domenico’s compagnie, waaronder Campana en Cambrone.

Toen de kapitein het bevel ‘vuur!’ gaf, staarden de soldaten van het vuurpeloton naar de onschuldige glimlach van Palmisano, die nog steeds niet begreep wat er aan de hand was, en waren niet in staat hem te executeren. Ze schoten in de lucht.

‘Vuur!’ schreeuwde de kapitein nogmaals, razend nu.

Opnieuw schoten ze met opzet mis.

De officier richtte zijn pistool op het vuurpeloton, maar de soldaten kwamen in verzet.

‘In godsnaam, commandant...’ protesteerde Campana. ‘Domenico heeft talloze keren ons leven gered. Nog geen maand geleden heeft hij in zijn eentje de twee mitrailleurs uitgeschakeld die ons in Valbella bestookten...’

‘Schieten, verdomme, schieten! Ik voer gewoon een bevel uit. Als jullie niet onmiddellijk schieten, komen jullie allemaal voor de krijgsraad!’

Ze begonnen huilend te schieten en toen Domenico neerstortte, hoorden ze hem nog zeggen: 'Ik ben moe, nonno. Neem me mee naar huis.'

Terwijl hij in elkaar gezakt op de grond lag, trok er nog een laatste heftige stuiptrekking door hem heen die alle aanwezigen kippenvol bezorgde. Daarna strekte hij zijn benen en bleef roerloos liggen. Zijn kompanen gingen om hem heen staan en bogen uit respect hun hoofd. Cambrone was de eerste die de stilte verbrak.

'Rotzak!' schreeuwde hij en hij keek de commandant recht aan. Hij leek door het dolle heen en begon woedend op het bewegingloze lichaam van Domenico te schieten. En tijdens het schieten dacht hij aan al die verachtelijke bevelen die hen van nederlaag naar nederlaag door het Alpegebied hadden gevoerd en waardoor ze nu gedwongen werden hun beste makker te executeren, die ze niet allemaal op een rijtje had en stierf zonder te begrijpen waaraan hij dat had verdiend.

Toen de bijzonderheden over de dood van die goedzak van een Domenico het dorp bereikten, hing zijn grootvader zich op aan een olijfbom. Bellorotondo was geschokt door het nieuws, het veroorzaakte bijna een volksopstand.

Giuseppe fu Francesco Paolo (17) was ervan overtuigd dat hem niets meer kon gebeuren en hij praatte de hele nacht honderduit over zijn theorie tegen de maat met wie hij wachtliiep. Ze zaten in een adelaarsnest van waaruit ze de bergpas in de gaten moesten houden. De volle januarimaan verlichtte de kristalheldere nacht en door de sneeuw van de afgelopen weken verspreidde het licht zich over de bergtoppen. Als het niet zo stervenskoud was geweest, nog verergerd door de snijdende noordenwind, zou het schouwspel hem hebben geboeid. Hij wist niet dat kou zo'n pijn kon doen.

'Als er goddelijke gerechtigheid bestaat, kan mij niets meer overkomen,' begon hij overtuigd. 'Aan het begin van de oorlog waren wij Palmisano's met z'n eenentwintigen en nu zijn er nog

maar negen over! Wij worden beschermd door het ongeluk van de andere twaalf.’

Ze hadden de executie van Domenico verborgen gehouden voor Giuseppe fu Francesco Paolo en ze hadden hem ook niets verteld over de drie neven die bij Caporetto waren gesneuveld. Zodoende wist hij niet hij een van de nog maar vijf overlevenden was. Voor hem was Cataldo nog steeds de laatste dode van de familie. Zijn wachtmaat zei niets. Toen ze naar hun positie klommen, had Giuseppe fu Francesco Paolo al gemerkt dat zijn maat karig met woorden was, dus veranderde hij het gesprek in een monoloog die de hele nacht duurde. Hij kon geen betere manier bedenken om de kou en de vermoeidheid te bestrijden.

Tegen het ochtendgloren zei hij tegen zijn maat: ‘We kunnen gerust zijn. Vandaag komen ze vast niet meer terug.’

Hij stootte de man aan, maar die reageerde niet. Toen hij hem bij zijn schouder pakte en heen en weer schudde om hem wakker te maken, gleed het lichaam uit zijn handen en viel languit op de bodem van de verschansing. Pas toen zag hij de opgedroogde wond van de kogel die dwars door zijn nek was gegaan. Dat kon alleen maar gebeurd zijn tijdens de aanval die ze de middag ervoor hadden afgeweerd en hij besepte dat hij de hele nacht tegen een dode had zitten praten.

Hij wist niet eens hoe hij heette. Hij sloot zijn ogen, sloeg een kruis en bleef een poosje stil naar hem kijken zoals hij officieren bij begrafenissen had zien doen. Daarna pakte hij zijn geweer, deed zijn rugzak om en begon de berg af te dalen, want ze hadden al lang afgelost moeten zijn. Bij het kamp aangekomen, zag hij niemand. Zijn mensen waren halsoverkop gevlucht en hadden hen niet eens gewaarschuwd. Hij liep in zijn eentje verder en zocht zijn weg tussen bergtoppen die hem volkomen vreemd waren. In Bellorotondo had elke heuvel, elke kloof en elk bergterras een naam, maar hier had hij geen idee waar hij was. Sinds hij aan het Alpenfront was gelegerd, ging hij van de ene berg naar de andere, maar hij kende de namen niet. Opeens klonk er een schreeuw: ‘Halt!’

Hij werd door een Oostenrijkse patrouille opgepakt.

Na een week arriveerde Giuseppe fu Francesco Paolo bij een krijgsgevangenenkamp ten oosten van Mauthausen. Geschokt zag hij hoe de Italiaanse krijgsgevangenen daar onder luid gejammer met duizenden tegelijk crepeerden. De bewakers zetten de gevangenen op rantsoen en ze kregen alleen wat er via het Rode Kruis uit het land van herkomst kwam. De Italiaanse opperbevelhebbers beschouwden mannen die zich gevangen hadden laten nemen als lafaards en landverraders en het was verboden ze voedsel te sturen.

In het kamp vond hij zijn neef Michele (18) terug die door de Spaanse griep was geveld en op sterven lag. Hij was een van de ruim honderdduizend Italianen die bij de nederlaag van Caporetto gevangen waren genomen. Giuseppe fu Francesco Paolo kon hem alleen nog in zijn armen houden en zijn ogen sluiten. En acht dagen later stierf hij zelf van de honger zonder te begrijpen waarom hun familie hen in de steek had gelaten.

Angelantonio (19), die alleen zusters had, was degene met de meeste heimwee. Hij was ook degene die het verst van huis belandde, namelijk in de Franse Champagne. Aan het front van de Marne had hij zo'n last van heimwee dat hij zijn verstand verloor. Het was de soldaten van het 2e leger van generaal Albricci een raadsel wat ze in godsnaam te zoeken hadden daar aan het Franse oorlogsfront. Niemand had ze verteld dat de Italiaanse opperbevelhebbers de geallieerden om steun hadden gevraagd na de catastrofe van Caporetto. Vijf Franse en Engelse divisies hadden zich verplaatst om Italië te hulp te schieten. Als tegenprestatie en als symbool van de wederkerigheid van het bondgenootschap, werden er ongeveer veertigduizend Italianen naar de Champagne en de Chemin des Dames gestuurd.

En zo belandde Angelantonio in 1918 vlak bij Reims in een helse loopgraaf in het bos van Vrigny, omgeven door schitterende wijngaarden. De opdracht was om côte 240 op leven en dood te verdedigen, terwijl ze dag en nacht door de Duitse artillerie wer-

den bestookt. Vanuit zijn loopgraaf, die door het verschrikkelijk slechte weer in een modderpoel was veranderd, zag Angelantonio lange rijen burgers voorbijtrekken die op de vlucht waren uit de hoofdstad van de Champagne, omdat de kelders waar ze sinds het begin van de oorlog voor de Duitse bombardementen schuilden, waren ingestort. Hij zag ook zijn kameraden een voor een sneuvelen, uiteengereten door bommen of vergiftigd door gas, waartegen het gasmasker van het Italiaanse leger – nauwelijks meer dan een in sodiumcarbonaat gedrenkt gaasje – niet beschermde.

Al snel begon Angelantonio vreemd gedrag te vertonen en rond Corpus Christi was hij definitief de weg kwijt. Op een nacht toen hij tijdens een wapenstilstand wachtliep, terwijl de rest wat slaap probeerde in te halen, zag hij de ratten die tussen het prikkeldraad rondrenden, voor een vijandige aanval aan. Hij sloeg onmiddellijk alarm en maakte iedereen wakker met zijn geschreeuw. Verward door het alarm begonnen de Italianen en de Fransen, die samen in de loopgraven zaten, de vijandelijke linies te beschieten en na een tijdje schoten de Duitsers terug, zonder goed te begrijpen wat er aan de hand was. Na een uur uitzinnig maar weinig effectief heen-en-weer schieten, werd er door de kapitein een staakt-het-vuren gebruld.

‘Ga maar weer slapen. Ik zie geen enkele beweging en het ziet er niet naar uit dat er een aanval ophanden is.’

Een dag later verwarde Angelantonio het geroep van een steenuil met de geheime signalen van een nieuwe verrassingsaanval, waarop hij de compagnie opnieuw wakker maakte. Een half uur na een hevig vuurgevecht, dat geen slachtoffers maakte maar wel paniek zaaide bij de soldaten in beide kampen, nam de Italiaanse kapitein het initiatief en kondigde wederom een staakt-het-vuren af. In het bos van Vrigny keerde de rust weer, al deden de meesten die nacht geen oog meer dicht.

Voordat hij die derde nacht onder de dekens kroop, riep kapitein Monfalcone – een filosofiestudent uit Lucca die ook geen idee had wat hij daar in de Champagne deed – Angelantonio bij zich.

‘Luister goed, Palmisano. Als je denkt dat we worden aangeval-
len, geef mij dan een seintje. Want als je niet wilt dat ik je hier ter
plekke laat fusilleren, maak dan niet weer de hele compagnie
wakker.’

Hij had zijn ogen nog niet dicht of de man hoorde al geschreeuw.
‘Voor Italië!’

Met een ruk stond hij overeind en zag hoe Angelantonio in zijn
eentje op de vijandelijke stellingen afstormde. Aangezien hij de
anderen niet wakker mocht maken, had Angelantonio besloten op
eigen houtje de tegenaanval in te zetten toen hij meende dat ze
werden aangevallen. De Duitse wachtposten sloegen alarm en bij
het zien van slechts één man die al schietend op ze af kwam, richt-
ten de soldaten hun wapens en doorzeefden hem met kogels, daar-
mee al hun woede afreagerend op die gek die hen niet liet slapen.
Angelantonio schokte heen en weer alsof hij een danse macabre
uitvoerde en toen de Duitsers ophielden met schieten, stortte hij
neer. Vervolgens werd het doodstil in beide loopgraven. Aan bei-
de zijden vroeg men zich af welke wending het zonderlinge inci-
dent zou nemen.

‘Bedankt!’ schreeuwde Monfalcone in een vlaag van eerlijkheid
in de richting van de Duitse loopgraaf. Hij zag meteen in dat hij
dat niet had mogen zeggen, maar het was al te laat voor spijt en
hij droeg zijn mannen op terug te gaan naar hun veldbed.

‘Morgen zullen we kijken of we het lichaam van die arme drom-
mel terug kunnen halen. Nu gaan we eerst proberen nog wat te
slapen.’

De compagnie van Ignazio (20), de jongste Palmisano die nog
geen achttien was, bracht de nacht van 29 juni 1918 door op
een open plek in het bos aan de voet van de Col del Rosso, op
dezelfde plaats waar zes maanden eerder de arme Domenico
was geëxecuteerd. Bij het ochtendgloren, zich niet bewust van
de nabijheid van het stoffelijk overschot van zijn neef, speelde
Ignazio een beslissende rol in de herovering van de belangrijkste

berg van de Tre Monti. Ignazio stierf daar als een held door een verdwaalde kogel, precies op het moment dat hij de top bereikte en de Oostenrijkers aanstalten maakten om hun stelling op te geven.